

## ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ОБРАЗУ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНИ РОМАНУ ДЖ. ОСТЕН «ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ»

**Репушевська Ірина Ігорівна,**

доктор філософії,

доцент кафедри «Філологія»

Одеського національного морського університету

ORCID ID: 000-0002-2794-4445

*Представлене дослідження зосереджено на аналізі психологічної особистості головної героїні роману Дж. Остен «Гордість та упередження». Вона репрезентує тип так званих асертивних героїнь, які не віддзеркалюють своїх чоловіків, а стають незалежними особистостями, які мають самооцінку. Психологічні особливості художніх персонажів досліджуються не лише для глибшого розуміння сюжету оповідання, а й для кращого усвідомлення прихованого авторського послуху. Ми вважаємо, що будь-який психологічний аналіз персонажів художнього твору передбачає різноманітні засоби зображення: як їхню мовленнєву поведінку з іншими героями роману, так і безпосередні коментарі автора, їх зображення в очах інших героїв і навіть невербальні індикатори, як-от жести, вираз обличчя, положення тіла у просторі. Дослідження мовленнєвої особистості персонажів неможливе без урахування всієї парадигми їхніх вербальних характеристик, оскільки вони базуються на дискурсивних рисах комунікатора і є основним засобом вираження прагматичного потенціалу літературного твору. Саме мовлення героїв є запорукою створення яскравих художніх образів як автором, так і читачем, який інтерпретуватиме текст твору. Якщо порівняти мовленнєві партії Елізабет з іншими жіночими персонажами, стає зрозуміло, що, на відміну від них, поверхнева структура її речень та їх комунікативні типи однакові в діалогах із чоловіками та жінками, що свідчить про прозорість її дій. Основна риса її характеру – почуття гумору, жвава, весела манера сприймати навколишній світ, що є основою її жіночої привабливості. Елізабет виділяється на тлі інших жінок свого часу, викликає інтерес і симпатію читачів, а також протилежної статі. Це особливий тип героїні, незалежної, вірної своїм ідеалам, щирої та чесної.*

**Ключові слова:** асертивні героїні, художній образ, Елізабет Беннет, жіноча привабливість, мовленнєва особистість, вербальна характеристика.

### ***Repushevskaya Iryna. Lingual and psychological conditionality of the main character's image in J. Austen's novel "Pride and Prejudice"***

*The presented study focuses on the analysis of the psychological personality of the main character of J. Austen's novel "Pride and Prejudice". She represents the type of the so-called assertive heroines, who do not mirror their husbands, but become self-esteemed independent personalities. Psychological features of artistic characters are studied not only for a deeper understanding the story plot, but also for a better realization of the author's hidden message. We believe that any psychological analysis of characters in a work of art presupposes various means of depicting: like their verbal behavior with other characters of the novel, direct comments of the author, their images in the eyes of other characters, and even the non-verbal indicators, like gestures, face expressions, posture of the body in space. The study of the character's speech personality is impossible without taking into account the entire paradigm of their verbal characteristics, since they are based on the discursive features of the communicator and are the main means of expressing pragmatic potential of a literary work. It is the speech of the characters that is a key to creating vivid artistic images, both by the author and, in the future, by the reader who will interpret the text of the work. Comparing Elizabeth's speech parts with other female characters, it is clear that, unlike them, the surface structure of her sentences and their communicative types are the same in dialogues with men and women, the fact demonstrating transparency of her actions. The primary feature of her disposition is a sense of humor, and a lively, cheerful way of taking in her surroundings. Standing out against the background of other women of her time, Elizabeth arouses readers' interest and sympathy, which, in their turn, are the basis of her female attractiveness, provoking interest of the opposite sex. Hers is a special type of heroine, independent, true to her ideals, sincere and honest.*

**Key words:** assertive heroines, artistic image, Elizabeth Bennet, female attractiveness, speech personality, verbal characteristics.

**Вступ.** Останнім часом з'являється все більше досліджень, у яких мовленнєва особистість у художньому дискурсі вивчається через художній образ персонажа, його індивідуальні мовленнєві моделі, а сам персонаж отримує психологічні ознаки реальної людини [1; 2; 3, с. 53; 4–6].

Представлене дослідження фокусується на аналізі психологічної особистості головної героїні роману Дж. Остен «Гордість та упередження» Елізабет Бенет. Вона уособлює тип асертивних героїнь [7, с. 341], які, за словами британської дослідниці С. Вульф, «не віддзеркалюють своїх чоловіків, а є самостійними одиницями» [8, с. 45]. Психологічні особливості особистостей персонажів вивчаються не тільки для глибшого розуміння художнього складника твору, але й для кращого розуміння особистості автора. Саме в системі персонажів автор розкриває свій погляд на світ, на сутність людських характерів і закономірності їхніх взаємин один з одним. За словами Платона, «людина пізнається крізь призму її мовлення, тому що мовлення віддзеркалює думки й образи людини в її висловленнях» [9].

Актуальність проведеної наукової розвідки зумовлюється загальною лінгво-гносеологічною важливістю дослідження шляхів вербальної об'єктивізації психології віртуальної особистості, а також підсилюється практичною потребою виокремлення ознак її мовленнєвої привабливості.

**Мета статті** – вивчення особливостей мовленнєвих характеристик і невербальної поведінки головної героїні роману Дж. Остен «Гордість та упередження» в аспекті її психологічних ознак.

Об'єкт дослідження – мовленнєві партії Елізабет Беннет у сукупності з доданим до них авторським коментарем. Предмет дослідження – індивідуальні ознаки персонажного мовлення Елізабет, що віддзеркалюють психологічний тип її особистості.

У роботі використовувалася комплексна методика лінгвального аналізу фактичного матеріалу, що являє собою синтез загальних логіко-філософських підходів і спеціальних лінгвістичних методів дослідження, як-от контекстуально-інтерпретаційний, квалітативно-квантитативний методи для виявлення науково вірогідних якісних характеристик предмета дослідження.

**Результати.** У процесі вивчення психологічних ознак мовленнєвої особистості беремо до уваги велику кількість лінгвістичних і екстралінгвістичних параметрів: ситуацію спілкування, її цілі, тему бесіди, її перспективну значущість для учасників комунікації, соціальні та вікові характеристики учасників, їхній психологічний настрій. Інакше кажучи, психологія віртуальної особистості мотивується соціальною роллю, яку людина відіграє під час спілкування з іншими учасниками комунікації, залежно від ситуації. З іншого боку, характер персонажа, його внутрішні мотиви, темперамент можна віднести до усталених характеристик, які не залежать від соціальних обставин, а є внутрішньо притаманними віртуальній особистості, що досліджується. Обидва типи психологічних ознак найчастіше виявляються в діалогічному спілкуванні.

Традиційно мовленнєві особливості персонажа вивчаються з урахуванням сукупності його висловлювань по всьому простору тексту. Однак деякі дослідники беруть до уваги лише пряму мову віртуальної особистості [10, с. 67], інші вважають за необхідне враховувати і невласне-пряме мовлення, а також авторський коментар [11, с. 31]. Ми вважаємо, що психологічний аналіз персонажа в художньому творі передбачає різні засоби його зображення: його мовленнєву поведінку з іншими учасниками подій, прямі авторські коментарі, висловлювання про нього інших персонажів, навіть жести, міміку, тобто невербальні показники.

Роман «Гордість та упередження» є дзеркалом взаємин між чоловіком і жінкою епохи початку XIX ст. і являє собою значну форму самовираження його творця. В Англії XVIII–XIX ст. існував ідеал жіночої поведінки, канон справжньої леді, дотримуватися якого дівчатка повинні були з ранніх років: «утримувати себе в чистоті, бути вишуканими, витонченими, елегантними, тихими та спокійними» [12, с. 398].

Саме такими спокійними та розважливими зображені сестри Елізабет і Джейн Беннет у романі «Гордість та упередження». Уміння стримувати свої емоції вважалася ознакою благородної поведінки, тому Елізабет Беннет, яка насправді не належала до вищого класу, можна назвати леді за її гідну поведінку. Заміжжя залишалося нормативним інститу-

том для жінок, незалежно від того, до якого класу вони належали, а ідея сім'ї організувала життя більшості людей в англійському суспільстві, тому вся система виховання англійських жінок була звернена на виховання майбутньої дружини і матері.

Проте Елізабет не схожа на представниць навколишнього світу. Її прагнення не обмежуються заміжжям, незважаючи на те, що будучи безприданницею, із заміжжям вона могла б отримати гідне місце в суспільстві. Окрім того, Елізабет не може пишатися надзвичайною вродою, що стало б у пригоді для одруження. Навіть рідна мати у своїй розмові з містером Беннетом про Елізабет не дуже оптимістично ставиться до її перспектив: *"Lizzy is not a bit better than the others; and I am sure she is not half so handsome as Jane, nor half so good-humoured as Lydia"* [13, с. 28]. Проте тато Елізабет виражає незгоду. Для нього Ліззі особлива: *"<...> they are all silly and ignorant like other girls; but Lizzy has something more of quickness than her sisters"* [13, с. 28]. Отже, письменниця знайомить читачів зі своєю героїнею шляхом непрямого характеризування, створює цілковиту достовірність сприйняття дівчини очима її оточення.

Вивчення мовленнєвої особистості персонажа неможливе без урахування всієї парадигми його вербальних характеристик, оскільки вони базуються на дискурсивних ознаках комуніканта та є основним засобом вираження прагматичного потенціалу художнього літературного твору. У мовленнєвому портреті віддзеркалюються основні концепти картини світу, що маркують час і простір буття героя, соціальні аспекти, його індивідуальну манеру висловлювати свої думки за допомогою вибраних комунікативних стратегій і семантичних типів діалогу. Отже, саме мовлення персонажів є ключовим у створенні художніх образів як автором, так і надалі читачем, що інтерпретує текст твору.

Домінантною характеристикою образу героїні ми вважаємо її вербальну поведінку. Якщо порівняти мовленнєві партії Елізабет з іншими дійовими особами, то зрозуміло, що, на відміну від них, поверхнева структура її речень та їхні комунікативні типи однакові в діалогах із чоловіками та жінками [14, с. 102].

Окрім того, відзначимо, що Елізабет вирізняється вмінням вести «подвійний діалог»,

який має два мотивування – зовнішнє, не адекватне почуттям і настроям персонажів, і внутрішнє, що відповідає їхнім істинним переживанням. Згадаємо славетну відповідь героїні на пропозицію Дарсі взяти шлюб. Елізабет щосили намагається стримати свої емоції, не виходити з рамок пристойності та вести діалог зовні спокійно й незворушно.

Зовсім по-іншому виглядає внутрішній монолог Елізабет після того, як вона прочитала листа Дарсі:

*This must be false! This cannot be! This must be the grossest falsehood!*

*How despicably I have acted! I, who have prided myself on my discernment!*

*How humiliating is this discovery! Yet, how just a humiliation!* [13, с. 218].

Читач бачить Елізабет як чуйну емоційну людину, яка визнає свої помилки і шкодує про них.

Репліки Елізабет Беннет вирізняються виразністю, про що свідчать емоційні та риторичні висловлювання, граматично оформлені як окличні речення та риторичні питання. Наприклад: *"When my eyes were opened to his real character – Oh! had I known what I ought, what I dared to do! But I knew not – I was afraid of doing too much. Wretched, wretched mistake! How could I?"* [13, с. 169].

Зауважимо, що риторичні питання найчастіше, за нашими спостереженнями, зафіксовано у внутрішньому мовленні дівчини:

*Your ladyship wants Mr. Darcy to marry your daughter; but would my giving you the wished – for promise make their marriage at all more probable? Supposing him to be attached to me, would my refusing to accept his hand make him wish to bestow it on his cousin?* [13, с. 87].

У тексті роману було виявлено 62 діалогічні фрагменти, які містять іронію. Більшість із них (33 епізоди) зафіксовано в персонажній партії Елізабет. Ключем до іронічного сприйняття вербальної поведінки героїні є такі її твердження:

– *I dearly love a laugh* [13, с. 60].

– *Follies and nonsense, whims and inconsistencies, do divert me, I own, and I laugh at them whenever I can* [13, с. 60–61].

Героїня відверто зізнається, що безглуздя і капризи відштовхують її, вона сміється з них.

Так, у бесіді з містером Дарсі на його пафосну репліку *"But it has been the study of*



*my life to avoid those weaknesses which often expose a strong understanding to ridicule*” вона іронічно відповідає “*Such as vanity and pride*” [13, с. 61].

Узагальнювальною рисою всіх іронічних висловлювань героїні є доброзичливий тон, наголошено ввічливе звернення, посмішка, наявність якої вказується в авторському коментарі: “*She looked up with a benevolent smile dictated by good manners*” [13, с. 89].

У її характері виділяються насамперед почуття гумору, жива, весела манера сприйняття свого оточення. Почувши першу, невтішну про неї думку Дарсі, Елізабет не засмутилася, а розповіла про це, як дотепний жарт:

*<...> told the story, however, with great spirit among her friends; for she had a lively, playful disposition which delighted in anything ridiculous* [13, с. 39].

Героїня Дж. Остен вимальовується не тільки в розмовах про предмети своїх емоційних ділових, побутових інтересів. Письмениця проникає за цей шар далі, у найглибші теми, що Елізабет не вербалізує в бесіді, але подана в авторському коментарі, надаючи психологічної характерності та внутрішньої детермінованості образу. Наприклад:

*Elizabeth listened in silence, but was not convinced. Their behaviour at the assembly had not been calculated to please in general; and with more quickness of observation and less pliancy of temper than her sister, and with a judgment, too, unassailed by any attention to herself, she was very little disposed to approve* [13, с. 58].

Авторська ремарка розкриває істинні почуття дівчини, яка завдяки доброму вихованню не може показати їх на людях.

Для характеристики своєї улюбленої героїні Джейн Остен використовує дуже цікавий прийом, що вказує на іронічне ставлення персонажа до почутого – *комунікативне мовчання*. У відповідь на дурість досить часто Дарсі та Ліззі Беннет просто не відповідають. Таку мовчазну відповідь

автор завжди означає вербально: *made no answer; she only smiled; a short pause followed her speech*.

Окрім того, Елізабет досить сильна в її власному розумі та характері. В обстоюванні своїх принципів вона безстрашна та незалежна. Її репліки афористичні та дотепні. Наприклад:

– *Compliments always take you by surprise, and me never* [13, с. 13].

– *One has got all the goodness, and the other all the appearance of it* [13, с. 237].

Розглянуті риси характеру Елізабет об’єктивуються в її мовленні, відгуках про героїню її оточення та в авторському коментарі. Висловлювання Елізабет, її роздуми та міркування є логічними, гармонійними та завершеними за змістом. У них розкриваються всі переконання і погляди героїні, що нерідко збігаються з думками самої Джейн Остен.

**Висновки.** Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна зробити такий висновок. Психологічно зумовлені ознаки мовлення Елізабет завжди відтворюються як прояв історично детермінованої свідомості головної героїні роману «Гордість та упередження». Індивідуалізація мови дійових осіб служить у Дж. Остен водночас засобом їх типізації, за допомогою якої вона характеризує людей певного соціального вигляду, складу розуму, психології, викриває соціально зумовлені людські вади: снобізм, пихатість, низькопоклонство, себелюбство, корисливість. Елізабет вирізняється на тлі інших жінок свого часу, що зацікавлює читачів, які їй симпатизують, що, у свою чергу, виступає підґрунтям її жіночої атрактивності, серед іншого, для її чоловічого оточення. Це особливий тип героїні, незалежної, вірної своїм ідеалам, щирої і чесною.

Психологічний тип, до якого уналежнюємо Елізабет, став притаманний не одному поколінню героїнь і ще потребує детального вивчення літературознавців і мовознавців.

### Література:

1. Pearson C., Pope K. Toward a typology of female portraits in literature. *CEA Critic*. 2005. Vol. 37. Issue 4. P. 9–13. URL: <http://www.jstor.org/stable/44376821> (дата звернення: 25.01.2025).
2. Іванішин В., Радевич-Вінницький Я. Мова і нація. Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. Дрогобич : Відродження, 1994. 218 с.
3. Кушнірова Т. Проблемні питання типології роману в літературознавстві. *Наукові виклади. Літературознавство*. 2011. № 1. С. 53–57.

4. Beard T.R., Ford G.S., Stern M. Fair Use in the Digital Age. *Phoenix Center Policy Paper*. 2016. № 51. 33 p. URL: <https://www.phoenix-center.org/pcpp/PCPP51Final.pdf> (дата звернення: 15.12.2024).
5. Морозова І., Репушевська І. Еволюція жіночого мовлення крізь призму гендеру : колективна монографія. *Інноваційна траєкторія розвитку сучасної філологічної науки в Україні та країнах ЄС*. Cuiavian University in Wloclawek. 2021. С. 32–48.
6. Репушевська І. Компаративний аналіз жіночих мовленнєвих партій в англійській художній прозі. *Сучасні студії з романської і германської філології* : II Всеукраїнська науково-практична конференція. Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2021. С. 60–62.
7. Rampton D. From Shakespeare to Rowling. *Literary Semantics: Brighton Readings*. 2019. Vol. 35. P. 341–367.
8. Wolfe S. *Feminine Movement and Feminine Literature*. Oxford University Press, 2007. 345 p.
9. Plato. *The Socratic Dialogues* (Kaplan Classics of Law). Kaplan Publishing, 2009. 224 p.
10. Cooper H. *Literary Characters in Modern Classics*. London : Scholastic, 1998. 231 p.
11. Golden D.M. *What Did the Writer Actually Say?* New York ; Toronto : Morton & Bent., 2005. 345 p.
12. Moore P. *The Way a True Lady Behaves*. London : Johnson Books, 1925. 452 p.
13. Austin J. *Pride and Prejudice*. UK : Penguin, 2019. 448 p.
14. Репушевська І. Психолінгвістичні засади забезпечення привабливості Елізабет і Бріджет в романах Дж. Остин «Гордість та упередження» та Х. Філдінг «Щоденник Бріджет Джонс». *Modern directions and movements in science*. 2022. № 127. С. 101–106.

### References:

1. Pearson, C., & Pope, K. (2005). Toward a typology of female portraits in literature. *CEA Critic*. Vol. 37. Issue 4. P. 9–13. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/44376821> (date of application: 25.01.2025).
2. Ivanishyn, V., & Radevych-Vinnytskyi, Ya. (1994). *Mova i natsiia. Tezy pro mistse i rol movy v natsionalnomu vidrozhenni Ukrainy*. Drohobych: Vidrozhennia. 218 s.
3. Kushnirova, T. (2011). Problemni pytannia typolohii romanu v literaturoznavstvi. *Naukovi vyklady. Literaturoznavstvo*. № 1. S. 53–57.
4. Beard, T.R., Ford, G.S., & Stern, M. (2016). Fair Use in the Digital Age. *Phoenix Center Policy Paper*. No 51. 33 p. Retrieved from <https://www.phoenix-center.org/pcpp/PCPP51Final.pdf> (date of application: 15.12.2024).
5. Morozova, I., & Repushevska, I. (2021). Evoliutsiia zhinochoho movlennia kriz pryzmu henderu. *Kolektyvna monohrafiia. Innovatsiina traiektoriia rozvytku suchasnoi filolohichnoi nauky v Ukraini ta krainakh YeS*. Cuiavian University in Wloclawek. S. 32–48.
6. Repushevska, I. (2021). Komparatyvnyi analiz zhinochykh movlennievnykh partii v anhlomovnii khudozhnii prozi. *II Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia "Suchasni studii z romanskoj i hermanskoj filolohii"*. Odesa: ONU im. I.I. Mechnykova. S. 60–62.
7. Rampton, D. (2019). From Shakespeare to Rowling. *Literary Semantics: Brighton Readings*. Vol. 35. P. 341–367.
8. Wolfe, S. (2007). *Feminine Movement and Feminine Literature*. Oxford University Press. 345 p.
9. Plato (2009). *The Socratic Dialogues* (Kaplan Classics of Law). Kaplan Publishing. 224 p.
10. Cooper, H. (1998). *Literary Characters in Modern Classics*. London: Scholastic. 231 p.
11. Golden, D.M. (2005). *What Did the Writer Actually Say?* New York, Toronto: Morton & Bent. 345 p.
12. Moore, P. (1925). *The Way a True Lady Behaves*. London: Johnson Books. 452 p.
13. Austin, J. (2019). *Pride and Prejudice*. UK: Penguin. 448 p.
14. Repushevska, I. (2022). Psykholinhvistychni zasady zabezpechennia pryvablvosti Elizabet i Bridzhet v romanakh Dzh. Ostin "Hordist ta uperedzhennia" ta Kh. Filding "Shchodennyk Bridzhet Dzhons". *Modern directions and movements in science*. № 127. S. 101–106.